

2014 február Esszé

Magyar Bálint: Állami kultúratámogatás, klientúra-építés

A „miniszteriális blokk” felszólalói – Bozóki András, Hiller István és jómagam – kicsit más szerepben vagyunk itt, mint más előadók. Ugyanis kormányzati szerepben, a gyakorlatban is volt módunk érvényesíteni azt az értékválasztást, amellyel a kultúrát, a kultúra állami támogatását, illetve a hatalom és kultúra viszonyát megközelítettük. Itt konkrét politikák hitelesítenek vagy hitel-telenítenek egy-egy politikai szereplőt.

A rendszerváltás idején magától értetődő volt, hogy még ha megannyi buktatóval is, de a tervgazdaságból átváltottunk a piacgazdaságra. Az állami tulajdon monopóliuma helyett magántulajdont teremtettünk, s piaci mechanizmusokat engedjük érvényesülni. A kultúrát illetően magától értetődő volt ugyanakkor az is, hogy annak különböző műfajai és területei, más és más mértékben, de a piaci logikát nem tudják követni, hiszen tisztán piaci körülmények között életképtelenek lennének, nem tudnák fenntartani magukat. Támogatásra szorulnak, melynek legkézenfekvőbb módját az állami támogatás különböző formái jelenthetik. Innen kezdve azonban már nem magától értetődő a történet. Mert a kérdés az, hogy miként lehet olyan állami támogatási rendszert működtetni, amely egyfelől nem teremt udvari kultúrát, nem épít klientúrát, másfelől a támogatás révén az éppen aktuális kormányzati erők részéről nem erőszakol ízlésdiktátumot a kultúrára és rajta keresztül a kultúrát fogyasztókra. Azaz nem az ideológiai indoktrináció eszközeként, nem a közvetlen hatalmi-politikai célok megvalósításának eszközeként tételezi a kultúrát.

A kultúra oly mértékben összetett és sokszínű, hogy egyes területeinek támogatása más-más technikákat igényel, hogy az említett kritériumoknak meg tudjunk felelni. Az önkorlátozás közpolitikai kreativitást követel a kormányzat részéről is. Hogyan tarthatom magam mint politikai szereplőt távol a kultúra porcelánboltjától, hogy közben a szükséges támogatást is megadjam? Néhány ilyen technikáról szeretnék beszélni, arról, hogy egy-egy intézkedésben, egy-egy terület támogatásának a struktúrájában hogyan érvényesültek az említett elvek.

A Nemzeti Kulturális Alap

Már az első, még az MDF vezette kormány idején létrejött a Nemzeti Kulturális Alap, és ezzel az a kormány két dolgot jól érzékelt: az alappal valamilyen módon védelmet kell nyújtani azoknak a pénzügyi forrásoknak, és egyfajta automatizmust kell biztosítani azon területek finanszírozásának, amelyeknek a politikai alkuereje nem túl erős az éves költségvetési küzdelmek sikeres megvívásához, s amelyek, különösen választások közeledtével, nem nagyon alkalmasak voks-szerzésre. Tehát a költségvetési vitákban a parlamentben biztosítani kell, hogy ezeknek stabil, évekre előre kalkulálható finanszírozásuk legyen. Ennek egyik eszköze volt az NKA. Az ilyen

alapok létrehozásával lényegében zárt finanszírozási körök jöttek létre, s nem csak a kultúra területén. Idesorolnám például a munkaerő-piaci alapot, az útalapot, vagy később az innovációs alapot tehát jó néhány olyan területet, amelyről a közvetlen napi politikai kényszer úgy gondolhatja, hogy politikai következmények nélkül lehet rajtuk spórolni, mert rövid távon érdekesebb inkább nyugdíjmelésre, fizetésemelésre, a közalkalmazottak megvásárlására fordítani a költségvetési forrásokat, mert ezek úgymond kifizetődőbbek a közvetlen politikai siker szempontjából. Tehát az NKA-val egy ilyen zárt kör jött létre, amelybe a hagyományos költségvetési döntési körből kivont pénzt – a kultúrához kötődő különböző elektronikus termékek eladásából származó egy százalékot – rakták, ezzel automatizmust teremtve a finanszírozásban. Kezdetben mintegy 1,2 milliárd volt az alap bevétele, amit 1996 elejétől az adóztatott árukör radikális kiterjesztésével jelentősen növeltünk. Attól kezdve folyamatosan növekedtek az alap bevételei. Néhány év alatt négy-öt milliárdra, most pedig már jócskán meghaladja a tízmilliárdot.

Az egyszázalékos kör kiterjesztését persze politikai viták övezték, hiszen amikor a televíziókészülékeket is meg akartam adóztatni, Horn Gyula azt mondta: ez a nép kenyere, erre nem lehet adót kivetni, még kulturális adót sem. Végül fél százalékban megállapodtunk. Minden más mehetett, mert például a flopi, a számítógépek esetében nem volt ennyire érzékeny a kormányfő.

A lényeges kérdés azonban az volt, hogyha egyszer már van egy ilyen alap, akkor hogyan lehet azt úgy elosztani, hogy közben érvényesüljön a hatalom önkorlátozása. Kezdetben maga a miniszter volt az alap főnöke, később a miniszter hátrébb vonult, s egy jelöltje vette át a szerepét. A miniszternek megmaradt a külön kerete, az alap kezdetkor 1,2 milliárdos bevételének a tíz százaléka. De ahogyan emlékszem, ennek a 120 milliós miniszteri keretnek a nyolcvan százalékát eleve két nagy tétel, a Tavaszi Fesztivál és a Fesztivál Zenekar támogatása vitte el. Tehát meglehetősen korlátozva volt a miniszter diszkrecionális döntéseinek a mozgástere. A '98-as kormányváltás után a miniszteri keretet ötven százalékra emelték, úgy, hogy eközben már nem 1,2 milliárd forint volt maga az alap, hanem mintegy ötmilliárd, és egyre nőtt, ami durván megnövelte a kézből etetés lehetőségét. A 2002-es kormányváltás után a miniszteri keret visszament 25 százalékra, és azon a szinten is maradt.

Az önkorlátozást célozta az is, hogy fölszámoltuk a miniszter kezdetben meglévő vétőjogát a kuratóriumi döntésekben. Ugyanez a jog megszűnt a bizottsági tagok kiválasztásánál is. Kezdetben a bizottsági tagok felét a miniszter minden korlátozás nélkül maga delegálta, a másik felét pedig a szakmai szervezetek. Később – megint csak önkorlátozó módon – úgy jártunk el, hogy a miniszter csak a szakmai szervezetek jelöltjeiből nevezhette ki a bizottságok általa delegált felét, s mindössze egyetlenegy olyan személy volt, akit szabadon választhatott meg a bizottságokba. Ha nincs ez a tudatos önkorlátozás, akkor ezek az elkülönített pénzalapok gyakorlatilag a közvetlen kormányzati kulturális irányításnak és hatalmi szempontoknak lehetnek alávetve. Természetesen még ez a fajta irányítás is felvet dilemmákat. Hiszen ez egyfajta céhes, rendies jelleget erősít a bizottságokban. A mindenkorai politikai vezetés állandóan küzdött a pénz végtelen szétaprózódásával, ami feszültségeket gerjesztett. A kérdés, amellyel szembe kellett nézni, hogy minek nagyobb a veszélye: annak, hogy a szakmai szervezetek és belterjes rendszereik egyfajta rendies alkuba bocsátkoznak egymással, vagy annak, ha felvilágosult autokratákként átlépünk rajtuk, és belenyúlunk a rendszerbe. Mindig is úgy gondoltam, hogy az utóbbi rövid és hosszú távon egyaránt veszélyesebb, és ezért kerülendő.

Könyvtámogatás

Érdekemes néhány szót ejteni a könyvtámogatás igen tanulságos rendszeréről is. A kilencvenes években azzal kellett szembenéznünk, hogy folyamatosan csökkent az eladott könyvek mennyi-

sége. Miközben a választék bővült, a könyvpiac folyamatosan zsugorodott. Csak a 2000-es évek elején fordult meg ez a trend. A könyvpiacra három szereplőt lehet külön-külön támogatni, és mindegyiket más-más eszközökkel. A fogyasztót, a kiadókat, illetve a szerzőket.

A fogyasztó támogatásánál a legkézenfekvőbb, ha csökkentjük a könyvek eladása után fizetendő áfát. Megtettük: levittük öt százalékra. Megjegyzem: érdekes módon az e-bookok esetében ez még mindig 27 százalék, tehát a piac ilyen módon nem egységes, és eléggé szétválik az elektronikus és a hagyományos könyvpiac. Ám a generális áfacsökkentés gyakorlatilag minőségtől függetlenül támogatja az egész könyvkiadást, erősítve azt a feltételezést, hogy szinte mindegy, mit olvasnak az emberek, mert már az is erény, ha egyáltalán olvasnak. De hát hogyan lehetne úgy támogatni a könyvkiadást, hogy a minőségi irodalmat, a minőségi könyvek kiadását támogassuk, megint csak elkerülve az aufklérista kormányzati attitűdöt, mely kisajátítaná a döntést arról, hogy melyik művet tekinti támogatandónak. Akkor két dolgot vezettünk be: a diákok számára igazodó iskolai könyvtári normatívát, amelyből az iskolai könyvtárosok könyveket vásárolhattak. Joggal feltételeztük, hogy a könyvtárak, azaz a könyvtárosok ízlésvilága pozitív irányban tér el az átlagos olvasó ízlésvilágától, és így nem a könyvkiadás egészét támogatjuk, hanem kifejezetten a minőségi könyvkiadást. Ugyanezt az elvet követve, ezzel párhuzamosan, vezettük be a pedagógusok számára a könyvvásárlási normatívát: 12 ezer forintot évente a 160 ezer pedagógusnak. Magyarán: megint nem politikai alapon jutalmaztunk, hanem egy minőségi fogyasztói csoportot támogattunk. De azzal, hogy nem pusztán fizetésemelésként kapták meg a támogatást, az egyben a minőségi könyvfogyasztási kényszer beépítését jelentette a rendszerbe. A könyvpiacra kellett elkölteniük pénzt, és a feltételezés az volt, hogy 160 ezer pedagógus, az igenis olyan minőségi vásárlóréteget jelent, amely megerősíti a minőségi könyvkiadást. A minimálbér ötödében szabtuk meg a normatívát, folyamatosan háborúzva a Pénzügyminisztériummal, amely szét akarta törni ezt a rendszert. A későbbi költségvetésekben már csak abszolút értékben rögzítették a könyvvásárlási normatívát, ami reálértékben folyamatosan csökkentette az összeget, míg mára aztán meg is szűnt ez a fajta támogatás.

A kiadókat – mint a következő szereplőket a könyvpiacra – más módon próbáltuk segíteni. Az NKA-nak volt könyvkiadási kollégiuma, kuratóriuma, de nem volt elegendő pénze és eszköze ahhoz, hogy például a tudományos könyvkiadást tudja támogatni. Gond, hogy a tudományos műhelyekben sokéves kutatómunkával és ráfordítással készítenek el egy-egy művet, miközben lehet, hogy éppen csak pár száz példányban adják el ezeket az alapvető fontosságú köteteket, amelyeknek társadalmi funkciója nem is az, hogy sokezres példányszámú sikerkönyvek legyenek. Ráadásul lehet, hogy ez a pár száz példány is csak évek során fogy el. Létrehoztuk tehát – már a felsőoktatás büdzséjéből – a tudományos könyvkiadást támogató alapot. Egy nagy, 160-200 milliárdos költségvetésre már rá lehetett varrni a hozzá mérten kicsinek minősülő, de a tudományos műhelyek számára hatalmas összeget. Hatszázmillió forinttal kezdtük el. A pénzügyminiszter már a második évben agyon akarta vágni ezt a programot, s így kénytelen lementünk 400 millióra, de még az is elképesztő összeg volt. Az első Fidesz-kormány alatt ez tovább csökkent 136 millióra, majd 2002-től kényszerrel visszanyomtuk újra 400 millióra, így évente 100-120 tudományos munka kiadását tudtuk támogatni.

Közbevetőleg: az 1999-es frankfurti könyvvásárra készülve, 1996–

1997-ben léptettük életbe a fordítási támogatást. Szakítottunk azzal a hagyománnyal, hogy a kormányzat választ ki neki tetsző műveket, melyeket lefordítat és kiadat az állami kiadókkal, majd raktározza őket, mert piacra sem tudnak kerülni, viszont ki lehet pipálni a feladatot, s támogatni a preferált szerzőt. Olyan konstrukciót vezettünk be, hogy külföldi kiadók jelentkezhetnek azzal, kiknek a műveit kívánják kiadni, biztosítva a művek hatékony piaci terítését is. Ezáltal nem a kormányzat válogatott, hanem a külföldi kiadók szelektáltak, tehát kvázi a külföldi közönség – rajtuk keresztül támogattuk a fordításokat.

Itt érkezünk el a könyvpiac harmadik szereplőjének, a szerzőnek a támogatásához. Ez a legkényesebb kérdés. A Magyar Írószövetségnek mintegy ezer tagja volt, a politikai harcok nyomán egyre inkább kontraszelektálódó vezetéssel. Azonban ezer író támogatni nem lehet, mert írószövetségi tag lehet, de író nincs ezer. Ennyit támogatni sem lehet, és nem is érdemes. Hogyan lehet mégis azt a szűk minőségi réteget kiválasztani, amelyet támogatni kell és milyen konstrukcióban. Akkor keltettük életre a Digitális Halhatatlanok Programot, amely aztán, mert az eredeti elnevezés túl profánnak hangzott, a Digitális Irodalmi Akadémia nevet kapta. Olyan bartert kötöttünk az írókkal, hogy ők a műveik digitalizálási jogának átengedéséért cserébe egyfajta életjáradékot kapnak. A könyvpiacra a szépirodalmi művek digitalizált formájának valós értéke még nem volt: egyrészt mert erre akkor gyakorlatilag nem volt fizetőképese kereslet, másrészt meg a digitalizált forma létrehozása, a felhasználóbarát felület megteremtése is anyagi ráfordítást igényelt. A program kezdetekor, 1998 elején, az életjáradék a minimálbér négyszerese volt. Az érintett írók művei digitalizált formában így mindenki számára hozzáférhetővé váltak. Később ez kiegészült hagyatékokkal is, mert örökösöktől is vásároltunk jogokat, fél áron, de ez is egyfajta támogatás volt. Szép, szép, de a dilemma megint csak az volt: ki jelölje ki azokat az úgymond szerencséseket, akik bekerülnek a digitális „keretbe”. Némi vita támadt a minisztériumban, milyen bizottságot hozunk létre, amely majd kijelöli a „halhatatlanokat”. Arra jutottunk, hogy egy ad hoc válogató bizottság felállítása, az maga lenne a nagy halál, mert bármilyen testület legitimitása megkérdőjelezhető lenne, s ezért ezt a megoldást elvetettük. Akkor megkértem a munkatársaimat, hogy mutassák már meg a Kossuth-díjasok listáját. A rendszerváltás óta ugyanis eltelt egy kis idő, ráadásul a puha diktatúra viszonyaira tekintettel sem lehetett azt mondani, hogy akik 1990 előtt Kossuth-díjat kaptak, azok nagy részben érdemtelenek lettek volna. A lista nagyjából negyven főt érintett. Lehet, hogy az ízésem szerint össze lehetett volna jobbat is állítani, de hogy legitimebbet, társadalmilag elfogadottabbat nem, az biztos. Még bevettük egy akkor létrehozott új irodalmi díjnak, a babérkoszorús íróknak-költőknek a körét is, és így jött létre a halhatatlanok induló gárdája. A következő problémaként az merült fel, miként kerülhető el, hogy aki ezen túl Kossuth-díjat kap, az automatikusan bekerüljön a halhatatlanok közé. Azért, hogy a kormányzat ne delegálhasson ily módon új és új írókat, a társaság az utánpótlás kérdésében teljes autonómiát kapott. Évenként választottak, szavaztak be egy-egy új embert. A pénz persze a teljes megélhetésre nem volt elég, de egyfajta biztonságot adott. Másrészt évente egyszer összejöttek olyanok, akik amúgy talán soha nem jártak össze, Konrádtól Csoóriig, Gyurkovicstól Esterházyig, egy érdekes társaság, amely mint egy igazi klubban, kvázi adoptált új tagokat. Furcsa módon, talán mert a közvéleményben nem volt annyira ismert az egész program, tehát nem volt szimbolikus jelentősége kifelé, túlélte a kormányváltásokat, és mindmáig fennmaradt. Bár a fiskális sors azért ezt is elérte: nem a mai minimálbér négyszerese jár már a díjazottaknak, hanem nagyjából még az akkori minimálbér négyszerese körüli összeg. Mindezt csak illusztrálásaként akartam elmondani annak, hányféle eszköz kell ahhoz, hogy mondjuk csak egy kulturális terület, a könyvpiac vertikumát önkorlátozó módon támogatni tudja a kormány.

Érdekességként meg kell itt említenem az Ithaka-programot is, amely a kulturális javak hazatérését szolgálta. Ez ugyancsak kényes terület. A program révén szakmai szervezetek és intézmények javaslata alapján próbáltunk külföldi hagyatékokat megszerezni és hazahozni. Szimbolikus eset volt, amikor értesítettek bennünket, hogy New Yorkban, egy aukción kínálják eladásra Werbőczy Hármaskönyvét. Megkérdeztük a könyvtárakat, hogy egyáltalán hány darab létezik belőle a világon, s mennyi van Magyarországon. Két példány volt itthon, további hat külföldön, és azt javasolták, próbáljuk megvásárolni. Természetesen nem az intézmények büdzséjéből, hanem a miniszteri keretből sikerült megvenni, s ezt követően az Országgyűlési Könyvtárba került.

Egészen más finanszírozási technikát kíván a kortárs képzőművészet. Szemben bizonyos műfajokkal, amelyek egyáltalán nem tudnak szintiszta piaci körülmények között megélni, mint mondjuk a film s bizonyos értelemben a színház, a kortárs képzőművészetnél nem ilyen súlyos a helyzet, de azért mégiscsak igényel egyfajta menedzsmentet. Két programot emelnék ki.

Az egyik a Kortárs Képzőművészeti Múzeum létrehozása volt 1998-ban a Ludwig Múzeum bázisán. Ott is felmerült a kérdés, hogyan „töltsük fel” a gyűjteményt, miközben a múzeumnak nincs pénze műtárgyak vásárlására. Egy sajátos fundraising technikát választottunk. A múzeum összeállította a kortárs képzőművészeti alkotásoknak azt a körét, amellyel szeretne volna a gyűjteményét gazdagítani, s az anyagból kiállítást rendezett. Ennek – vacsorával egybekötött – megnyitójára meghívtunk több száz magyar vállalkozót. Mindenki a kedve, az ízlése és a pénztárcája alapján vásárolhatott a kiállított képek közül, melyek a múzeumi állományt voltak hivatva gyarapítani. Ezzel kizártuk azt a lehetőséget, hogy én mint a kormány képviselője mondjam meg, hogy melyik művész melyik alkotása kerüljön be a múzeumba, de másfelől azt is, hogy az adakozó a saját ízlése szerint diktálhassa, hogy egy kortárs képzőművészeti múzeumba mi kerüljön be, mert a keretet – melyből adakozhatott – a múzeum szakértői válogatták ki előzetesen. Háromszázmillió forint értékben kerültek be az intézménybe így akkor új alkotások, ami azért elég erős injekció volt.

A másik nagy, a kortárs képzőművészetet támogató program 2002 után az Art Universitas Program volt, a felsőoktatási infrastruktúra fejlesztési PPP-konstrukció keretében. A kortárs képzőművészek rendszerint – olykor kényszerűségből is – beltéri alkotásokat csinálnak, amiket aztán hol itt, hol ott értékesítenek a piacon. Ám az nyilvánvaló, hogy köztéri alkotásokat magán-személyek nem vásárolnak, ahhoz állami, önkormányzati, intézményi megrendelő kell. Túl voltunk már a millenniumi ünnepegeknek azon a sokján, mikor szerte az országban rajokban és alacsony repültek a turulmadarak és Szent Istvánok, és azon is, hogy a helyi polgármesterek ízlése és baráti világa döntsön arról, kik formálják meg a szakralizált közéleti mondanivalót, jelentős anyagi támogatással alátámasztva az ízlésrombolást. Az Art Universitas Programban köteleztük a beruházókat, hogy a beruházási költség egy százalékát kortárs képzőművészeti alkotásra fordítsák. Két dolgot azonban nem hagytunk. Egyfelől azt, hogy maga a beruházó döntse el, ki a kedvenc művésze, akit most majd behoz a rendszerbe. Másfelől azt, hogy az egyetem szenátusi döntésének tegyünk ki ízlésbeli, művészeti kérdéseket. A bírálatra létrehoztunk tehát egy zsűrit, amelyben a kortárs képzőművészeti kiállítóhelyek és múzeumok vezetői ültek Néray Katalintól Fabinyi Júlián és Fitz Péteren át Várkonyi Györgyig és N. Mészáros Júliáig. Varga Mihály pedig az Építész Fórum vezetőjeként szervezte a projektet, és biztosította annak teljes nyilvánosságát. Így lehetőséget teremtettünk arra, hogy ne csak ünnepi, historikus, szakralizált alkotásokkal lehessen megjelenni a köztéren. Az pedig nagy hiánycikk ebben a régióban, hogy ne kelljen valamilyen ünnepi mezt ölteniük magukra a képzőművészeknek, ha bármilyen nyilvános, köztéri megrendelésre vágnak. A pályázatok nyitottak voltak, s hogy mennyire, azt jelzi, hogy mindvégig körülbelül tízszeres volt a túljelentkezés, ezzel is igazolva: a pályázók tudták, hogy semmi nincs előre lezsírozva. A verseny tisztaságát semmilyen nyomás nem veszélyeztette. Ráadásul az alkotók keze sem volt megkötve, hiszen a még meg nem épült épületeknél az építészek terveivel összhangban jelölték ki, hogy nagyjából milyen műfajokban dolgozhatnak. 2010 után persze ezek az alkotások is ki lettek téve az új hatalom stigmatizáló, kriminalizáló kampányainak, hogy vajon egy monokróm alkotást a sarki szobafestő-mázoló mennyiért fest meg négyzetméterenként, és ez hogyan viszonyul az árhoz, amit a kortárs festőnek kifizettek...

Egyéb műfajok támogatási rendszere

Nem szeretnék a kultúra számos egyéb területével részletesen foglalkozni, csak megemlítem,

hogy például a színházak támogatása megint más módszereket igényelt, és így tovább.

Egy kényes kérdést azért még érintenék: a szakmai díjak rendszerét. Az egyébként Fekete György becsületére legyen mondva, hogy a 90-es évek elején a szakmai díjak esetében szakmai kuratóriumokhoz delegálta a döntést. Miniszterként azt vezetem be, hogy az adott díjat az adott kuratórium elnökével adtam át, ezáltal is világossá téve, hogy a kormányzat képviselője csak a postás szerepében van jelen, és semmilyen módon nem kíván beleszólni abba, milyen díjat kinek ítélnék oda.

Kultúrharc helyett kultúraellenes harc

2010 után a Fidesz a kultúrpolitika finanszírozásának éppen ezeket az önkorlátozó vonásait mondta fel. Udvari kultúrát épít, ideológiai indoktrinációt folytat vele, és ízlésdiktátumot vezet be. Ám ami ma zajlik, az azért érdekesebb annál, mint hogy pusztán az autokrata és a művész viszonyában lehessen leírni. Vannak külön sajátosságai. Az egyik, hogy a Fidesz szakralizálja a kultúrát. Tehát nem fogyasztja, hanem ritualizálja. Szentségként felmutatja. Egész más a funkciója a kultúrának, mint egyébként a hagyományos kultúrafogyasztásban. Bizonyos értelemben azt kell mondjam, hogy nem a hagyományos kultúrát fogyasztó réteget, hanem a kultúrán kívüli közönséget szólítja meg. Az ő közönsége nem az Alföldi Róbert Nemzeti Színházába járó, hanem a Nemzeti Színházba nem járó, de az épület előtt tüntető közönség. Tudatosan nekik szól, mit érdekli őt, hogy pár százezren színházba járnak. Se politikailag, se kulturálisan nem doktriner: az a fontos neki, hogy a kultúra szimbolikus tereit megszállja, mert a kultúra szimbolikus terei nem lehetnek nemzetidegen erők kezén. Nem véletlen, hogy 1998-ban az épülő új Nemzeti Színházat kiásta, és néhány kilométerrel arrébb vitte. Ha ez nem Nemzeti Színház lett volna, lehet, hogy hagyja. De Nemzeti Színházat nemzetidegen erők nem adhatnak a nemzetnek. Ez világos.

Rövid zárójel: csak azért volt igazán szükség az új Nemzeti Színházra, mert Magyarországon nincs olyan játszóter, ahol a nézőtér és a színpad viszonya rugalmasan változtatható. Ennek következtében Magyarországon nem lehet egy rendes nemzetközi színházi fesztivált megrendezni, mert a produkciók jó része előadhatatlan. Ezért kellett egy ilyen igényeknek is megfelelő új színházat építeni, nem pedig azért, hogy az egyébként meglévő kőszínházainknál egy rosszabb, huszonvalahányadikat építsünk meg. Már nem is az az érdekes, hogy elvitték a Gödörből, sem az, hogyan néz ki. De az már, bocsánat, a szakma zsoldosainak is a bűne, hogy a végén az a technikai lehetőség sem valósult meg, ami az új színház létrehozását valójában indokolta. Zárójel bezárva.

Magyarországon bizonyos értelemben nem kultúrharc folyik, hanem kultúraellenes harc. A kultúrát más-más területekre szorítják le, amelyeket sajátos vezetési uralmi viszonyban, függésben megszállnak. Helytartók vannak. Papok és pénztárosok egyetlen szereplőben összehozva. A filmnél Andy Vajna, a komolyzenénél Bata, az építészetnél a megboldogult Makovecz Imre volt, a képzőművészetnél Fekete György, a színháznál Vidnyánszky Attila. A nemzeti lelkek felelőse pedig Kerényi Imre. Mindenkinek megvan a maga reszortja. Ebben az értelemben a művészetkritika is megszűnik, mert az valójában a védelem alá helyezésről, versus stigmatizálásról, a megbélyegzésről szól. Miután a kultúrának a hagyományos terei – vegyük a színházat vagy a filmet – jóval kisebb közönséget érnek el, mint amekkora egyébként az a tér, ahol írhatnak a kultúrát gyakorlókról, ezért ez egy hihetetlenül egyenlőtlen és kiszolgáltatott viszony. Az, hogy az egymillió Helyi Témában mi jelenik meg egy művésztől, öszszehasonlíthatatlan azzal a színházi vagy moziközönséggel, amely magát a produkciót látja. Tehát a művész kiszolgáltatottsága nem pusztán egzisztenciális, hanem morális is. Méltóságát tekintve is porba lehet dönteni és

meg lehet gyalázni bárkit egyetlen pillanat alatt – vagy éppen fel lehet magasztosítani. Ez a kultúrpolitika nem doktriner, nemcsak a cenzurális viszonyok tekintetében nem fél a szavaktól, nem fél a művészeti alkotásoktól. Egyetlen szempontja van, hogy megfelelő zárványba vagy szűk körbe van-e szorítva a számára nem tetsző értékeket közvetítő kultúra. Sőt az sem érdekes, ha a fogadott politikai család tagjainak „magánemberként” olyan művészek is tetszenek, akik tökéletesen ellentmondanak a hatalom művészeti doktrínájának. Így még akár be is vásárolhatnak az A38-ba, a Szigetbe, bárhová, s védelem alá is helyezhetnek olyan művészeket, akiknek egyetlen sora sincs, amely harmonizálna ezzel a doktrínával. Példaként a Bereményi Géza–Cseh Tamás-párost említeném, vagy éppen Hobót. Ez egy hagyományos autokráciában nem nagyon történik meg, tehát nem véletlen, a kultúrpolitika rugalmasságát mutatja. A lojalitást vagy akár csak a semlegességet a hatalom honorálja, a művészt pedig – a megőrzési mechanizmusok és az egzisztenciális kiszolgáltatottság révén – távol tartja a politika meg a közélet világától. Nem hagyományos értelemben vett kultúrharc folyik. Ebben az új hatalmi rendszerben nem a kultúrán belül vannak szubkulturális területek, hanem magát a kultúra egészét szorították be egy alternatív, szubkulturális helyzetbe. Az pedig nagy kérdés, hogy kiket, mekkora kört ér el az alternatív kultúra.

Kapcsolódó írások:

1. **Spiró György: Egyéni képviselői törvényjavaslat – a magyar állampolgárság három fokozatának bevezetéséről, valamint a magyar anyanyelvű magyar állampolgárok állami magyar nyelvvizsgájának rendjéről** Bevezetés. A kormány népesedéspolitikai, nemzetiségi és egyéb intézkedéseinek hála a...
2. **Csengery Kristóf: Tévedések vígjátéka (Richard Strauss: Arabella. Magyar Állami Operaház, 2012. március 23. Karmester Stefan Soltész.)** A magyar operajátszásnak vannak nagy adósságai: jelentős, korszakalkotó művek, amelyek...
3. **Csengery Kristóf: Lebutított változat (Richard Strauss: A rózsalovag. Bemutató a Magyar Állami Operaházban, 2010. március 20., 21. Rendező Andrejs Zagars.)** Miről szól A rózsalovag? Az időről, válaszolja Andrejs Zagars, a...
4. **Csengery Kristóf: Kárhózatrevü, megváltásrevü (Arrigo Boito: Mefistofele. Rendező Kovalik Balázs. Karmester Kovács János. Magyar Állami Operaház, 2010. szeptember 14.)** Hajlamosak vagyunk Arrigo Boitót (1842–1918) kizárólag a két kései Verdi-remeklés...
5. **SZINETÁR MIKLÓS, HEGYI «RPÁD JUTOCSA, GYŐRIVÁNYI RÁTH GYÄRGY, KOVALIK BALÁZS, KOVÁCS JÁNOS, VASS LAJOS, FISCHER «DÁM : Heten a Magyar Állami Operaházról** SZINETÁR MIKLÓS, HEGYI «RPÁD JUTOCSA, GYŐRIVÁNYI RÁTH GYÄRGY, KOVALIK...

Cimkék: **hatalom és kultúra**, **Magyar Bálint**